

ROMÀ GUBERN

“La millor pel·lícula de la història del cinema... són cent pel·lícules”

Romà Gubern acaba de publicar a Anagrama ‘Un cinéfilo en el Vaticano’, crònica de l’encàrrec que li va fer la Santa Seu per celebrar el centenari del cinema

TEXT *Alex Gutiérrez*

FOTO *Pere Virgili*

Com es contreu el bacil de la cinefilia? Quan decideix algú que la seva pàtria seran les sales fosques presidides per un llençol gegant? En el cas de Romà Gubern, el primer catalitzador és una imatge. La d’un home a qui l’impacte d’una bomba ha segat el cap però encara fa dues o tres passos erràtics, per pur reflex mecànic. Sap que probablement no la va veure mai, aquesta escena, però la té gravada a foc en la memòria, procedent dels primers relats familiars. I se li apareixerà en somnis sovint, fins al punt de l’obsessió. “Les imatges somiades són les que ens fan. Som el que som... i el que hem somniat”, explica aquesta autoritat en la història del cinema, còmodament ajagut al sofà de casa seva, a tocar del pont de Vallcarca.

Capricis premonitors de l’atzar, Romà Gubern va néixer a prop del cinema Coliseum, l’agost del 1934. Una de les bombes de la Guerra Civil efectivament va caure a prop del seu pis, però la família havia fugit cap a Marsella ja el setembre del 1936, de manera que difícilment podria recordar de primera mà l’escena de l’infelicitat decapitat a la deriva. Aquell primer desplaçament inauguraria una vida lliurada al nomadisme. “Jo he sigut un errant. Pel franquisme, per la Guerra Civil, pels problemes familiars... He viscut a Marsella, San Remo, Biarritz, París, Boston, Los Angeles, Roma, Venècia i, ara ja des de fa un temps, instal·lat de nou a Barcelona. Però no és una cosa buscada. La vida, senzillament, et va empenyent. Qui m’havia de dir que acabaria vivint al mític Hollywood. O a Venècia, que és un privilegi incòmode”.

En el seu últim llibre, *Un cinéfilo en el Vaticano* (Anagrama), Gubern reflexiona sobre aquest desarrelament: “La meua vida viatgera, més que la cerca d’una pàtria, era probablement el fruit inconscient d’una triple convergència. La pulsio de fugir de mi mateix, la complementària cerca de mi mateix. I l’anhel de trobar un paradís perdut”. Li cito aquest paràgraf i li pregunto si, amb 85 anys, ha aconseguit finalment trobar el seu paradís perdut.

Què és casa, per a vostè?

Mai m’he sentit a casa.

¿Potser les sales de cinema, fosques i intercanviables, són casa seva?

Doncs sí, ara que ho dius. Perquè són més personals. La pàtria, al capdavant, la portes amb tu. L’arrossegues. I als cinemes em sento més còmo-

de. Com li passava a Joan Brossa, amb qui no em voldria comparar. Però tots dos vivim en el món dels somnis.

Als tretze anys descobreix per culpa del cinema negre –o gràcies a ell– l’existència del mal. Acostumat a veure comèdies inofensives, a les pel·lícules de gàngsters hi apareix gent perversa i de moral retorçada. Pren consciència que el mal habita en la humanitat i allò és el seu despertar intel·lectual. El despertar estètic té també responsabilitat: els clarsobscurs expressius del director mexicà Emilio *El Indio* Fernández i de l’operador Gabriel Figueroa. La fase d’incubació del bacil cinèfil s’havia completat amb èxit.

Però, contra els somnis, conspiren les obligacions. I la pressió familiar. Estudia per ser advocat sense cap vocació. Considera durant un temps la medicina, però presència una autòpsia i n’hi passen les ganes. “Jo volia ser enginyer de telecomunicacions. Havia estudiat ràdio per correspondència i sempre treia excel·lents de física. Resulta que a la Diputació hi havia un servei d’orientació professional. «Què vols ser?», em van dir. I jo: «Enginyer». El molt burro em va dir: «Això no té cap futur. Només podries treballar a Iberia o a l’exèrcit». Al final, la tradició familiar es va imposar i vaig fer dret”.

Els anys de l’adolescència són difícils. “No vaig ser feliç. Va ser l’etapa més trista de la meua vida. Per la família, pel franquisme, per la repressió sexual, que era descomunal...” Fins que, l’any 1958, es produeix l’acte de ruptura, d’atreuiment. Gubern marxa a París amb els quatre estalvis que havia arrebregat i troba feina a la Unesco. Tasques subalternes però prou ben pagades i que li deixen temps per refugiar-se a la Cinémathèque i amarar-se de cinema. Coincideix amb un noi polonès de cabells esbullats que acaba de presentar el documental *Dos homes i un armari*. És Roman Polanski, amb qui anirà coincidint posteriorment.

El gir de guió definitiu en la seva vida li arriba a finals dels seixanta. L’editor de Danae, conscient que Gubern té una cultura de cinema gens habitual –fruit de tantes tardes robades parisenques–, li proposa escriure una història del cinema. Primer encàrrec de molts més que vindran. El llibre surt l’any 1969 i és un èxit esclatant. De fet, encara avui es va reeditant. Anagrama el va recuperar l’any 2014, i aleshores hi va afegir un capítol titulat *Última sessió* en què parla de

l’impacte del digital i d’altres últimes tendències. L’any 2016 apareix en butxaca i, des d’aleshores, ja porta quatre reedicions en aquest format.

L’èxit li permet una vida còmoda. I encara ho hauria pogut ser més si hagués tingut olfacte pels diners. “L’error més gran de la meua vida és no haver-lo traduït a l’anglès. Vaig anar fins i tot a Nova York a veure l’editorial Straus. En cinc minuts em van dir: «Si me’l porta en anglès, el publico». Però no em vaig voler embolicar en la feina de traduir-lo. I s’hauria venut molt, perquè no hi havia cap història d’aquesta magnitud”.

Aquest llibre és el més venut de la seva bibliografia però no és, ni de bon tros, el seu preferit. D’alguna manera, recorda com el fulgurant debut d’Orson Welles, *Ciudadà Kane*, va perseguir tota la vida el genial director, per molt que després seguís fent pel·lícules més que notables i plenes d’inventiva. “És evident que no és el meu millor llibre”, s’afanya a aclarir Gubern. “És un text de divulgació que en aquell moment era molt pertinent i funcional. Però sempre he pensat que, intel·lectualment, es tractava d’una obra menor. Ara bé, comercialment ha funcionat moltíssim”, admet.

La història del cinema s’atura al 1995. ¿S’ha plantejat actualitzar-la?

Jo no ho faré. No toca.

Per què?

Estic fotudet. Tinc Parkinson, 85 anys... Segueixo anant al cinema, un cop per setmana, però ja no estic al dia i m’han encantat *El irlandès, 1917* o la del Polanski. Però ja no seria un professional competent.

La conversa, tanmateix, sembla contradir aquesta afirmació. Parlem de com el cinema està en procés de subordinar-se a les plataformes, per exemple, i Gubern defensa la visió més inclusiva possible. Tot i les seves faccions de venerable saberut, i el discurs rigorós i inapel·lable, darrere les galtes severes i les ulleres de persona llegida segueix havent-hi un modern. Sense estridències, però modern. “De fet, no hauríem de parlar de cinema –matisa– sinó del gran paraigua de l’audiovisual, que inclou el cinema, sí, però també la televisió i, sobretot, els videojocs, que són la primera indústria mundial de l’entreteniment”. Els debats sobre els formats li fan més aviat nosa. Quan li recordo com Scorsese ha posat en dubte darrera-

ment que les pel·lícules de Marvel siguin cinema, arrufa el nas. L'octogenari historiador creu que es tracta d'un debat vell i estèril. "Aquestes qüestions van apareixent de tant en tant. I són merament formals. Mai afecten el fons", sentència.

Miro d'arrencar-li quin és el llibre del qual està més orgullós, però quan l'hi pregunto em cita els premis que ha rebut algun dels seus títols menys populars. I m'insisteix que ell ha treballat sobretot per encàrrec, a manera de disculpa. Li dic que busco la confessió íntima, la del propi reconeixement, no pas la de la crítica o les institucions. I, finalment, li suggereixo si podria ser la seva única novel·la, un llibre bastant obscur i que, certament, no va ser d'encàrrec. Em sembla detectar, rere les ulleres gruixudes, que somriu tímidament amb els ulls.

"Havia escrit un llibre sobre mites de la literatura que es deia *Màscaras de la ficción*. Allà hi parlava de Carmen, i de la figura de la *femme fatale*. I vaig pensar que si allò ho expliqués en primera persona seria diferent". Aquell projecte el va anar covant mentalment i, un estiu que no tenia feina, va convertir-se en novel·la. "Quan vaig acabar, la vaig portar al Jorge Herralde, que és el meu cunyat. «Però què és això?», em va dir. I m'ho va tirar pel cap. Em va fer una mica de vergonya, esclar. Però una agent literària va fer una gestió i, al final, un editor a València sí que me la va publicar. Amb pseudònim. Però n'estic orgullós, i el llibre viu encara. Fins al punt que, en un homenatge a Carmen de Mairena, em van cridar com a expert!"

Al llibre hi ha pornografia, sexe i un final que té molt d'estirabot. Hi ha un joc borgesià sobre qui és l'autor del llibre. "La veritat és que potser ha sigut un llibre ignorat, però a *El País* va acabar apareixent entre els deu millors de l'any i va rebre crítiques excel·lents. Però no tornaré a fer ficció. Ara, això d'escriure amb pseudònim... quina llibertat. No cal donar

explicacions als savis, ni a l'acadèmia, i així vaig poder compartir reflexions sobre la condició femenina al segle XIX o l'Espanya borbònica".

Hi ha un cert desig, diria, de lleugeresa i frivolitat. Ser una autoritat mundial pot ser una càrrega feixuga d'arrossegar. Dècades a la universitat li han donat *auctoritas* i l'aplom d'un senador romà. No és famós, però tampoc és estrany que l'aturin pel carrer. La pregunta més recurrent que li fan, i que troba una llau, és la de quina és la millor pel·lícula de la història del cinema. L'hi han fet prou perquè tingui una resposta –amb un punt de *boutade*– preparada: "La millor pel·lícula de la història... són cent pel·lícules". I segur que, si li donéssim paper, bolígraf i unes setmanes, tornaria amb una llista inapel·lable.

En el seu últim llibre, de fet, apareixen algunes llistes de films. Són les que va fer per complir el singular encàrrec que va rebre l'any 1995: col·laborar en els treballs de celebració del centenari del cinema per part del Vaticà. Aleshores el cinèfil errant vivia a Venècia, on dirigia la delegació de l'Institut Cervantes a la ciutat. El petit volum que recupera aquell episodi, editat per Anagrama, mostra un Gubern amb la solvència acadèmica habitual, però també jugador i educadament entremaliat.

Quan va proposar al Vaticà d'incloure-hi 'Teorema', de Pasolini, on una presència sobrenatural acaba allitant-se amb el pare, la mare, el fill i la filla d'una família burgesa... ¿es tractava d'una provocació?
Potser sí que era una impertinència o un disbarat.

Ni una cosa ni l'altra, perquè la pel·lícula té uns valors cristians indiscutibles, però devia intuir que l'Església s'estimaria més altres tipus de trames.

Bé, del que es tractava, segons ens van dir, era d'elaborar una llista de films amb valors espirituals, més que catòlics. I Pasolini, que era comunista i cristià, era una inclusió ben cohe-

rent. Les discussions van ser interessantíssimes. Jo reclamava que hi incloguessin els budistes, per exemple. No em van fer gaire cas. Però és una pena que no es gravés tot i que no se'n fessin actes.

Gubern conserva una sensació agredolça d'aquells dies. Admet que va pressionar molt en els debats. I que se sent, d'alguna manera, deslleial pel fet de revelar algunes interioritats vaticanes. "Van confiar en mi i vaig traïr la confiança que em van fer. Però han passat 25 anys, el cardenal Foley ja és mort i he considerat que era un lapse suficient".

Consient que el destí ja deu haver carregat al projector l'última bovina de la seva vida, Gubern es referma com a ateu, tot i haver tingut una educació catòlica. "El meu germà sí que era de combregar, però jo mai he estat pietós. Em van cridar del Vaticà perquè la meua història del cinema estava en italià i volien algú que beneís científicament la comissió. Però em sortien estirabots, esclar. Va ser molt interessant".

La conversa espiritual deriva cap a la consideració del cinema com a art fantasmagòrica, capaç de representar els espectres millor que cap altra disciplina gràcies a la combinació de llum i foscor, de visible i invisible, de palpable i gasós. Parlem de *Jenny*, de Buñuel, i de *Sueño de amor eterno*, de Henry Hathaway. Abans d'acomiar-me, li demano què creu que s'ha de fer –ell que ha vist tot el cinema– amb les pel·lícules racistes o masclistes que alguns volen amagar potser no de la historiografia però sí de les plataformes. "Són un document antropològic –raona–. Així que tenen dret a la vida. Soc liberal, o llibertari, de pensament. Ho soc en la tradició catalana del llibertarisme. I he viscut la censura de Franco, així que no la vull repetir".

Creu que hi ha perill de tornar-la a tenir?

Em preocupa molt Vox, o el que passa a Hongria, o a Polònia. He estat als calabossos de Franco i vaig pagar moltes multes. I això que soc un privilegiat.

És hora de marxar. Al costat del petit menjador on hem parlat hi ha la videoteca, plena de material, molt en VHS. Intento calcular quantes hores de cinema deuen haver espetegat en la seva retina des d'aquelles primeres incursions en el cinema negre. ¿Ha valgut la pena buscar-se arreu del món però sempre en sales fosques, allà on Javier Marías deia que tot ha succeït? Amb les formalitats del comiat, apareix de nou aquell París i una última confiança permet especular que Gubern està en pau amb la seva cinefília. "Encara guardo el quadern amb les notes que prenia a la Cinémathèque", em diu. I el sol enlluerna, com sortint d'una primera sessió, quan surto del seu refugi a Vallcarca i m'incorporo al carrer. ●

ROMÀ GUBERN GARRIGA-NOGUÉS Nascut a Barcelona

l'agost del 1934, és un dels estudiosos del cinema amb més reputació del món. Expresident de l'Associació Espanyola d'Historiadors del Cinema, els seus més de 40 llibres li han merescut molts reconeixements, entre els quals hi ha la Medalla d'Or al Mèrit en les Belles Arts o la Creu de Sant Jordi. El seu últim títol, *Un cinéfilo en el Vaticano*, mira 25 anys enrere per recordar un singular encàrrec que li va fer la Santa Seu.

